

## PSYCHOLOGIE DÍTĚTE ŠKOLNÍHO VĚKU

[anna.kucharska@quick.cz](mailto:anna.kucharska@quick.cz)

[zuzanahm@gmail.com](mailto:zuzanahm@gmail.com)

Langmajer – Krejčířová: Vývojová psychologie

okruhy budou na nástěnce

Zápis zkoušky vždy následující týden v konzultačních hodinách

20 otázek (10 vývojová, 10 sociální p.)

## Obsah

I. Vývoj .....	1
II. Činitelé ovlivňující vývoj (16.10. + 6.11.) .....	2
III. Problematika socializace (23.10.) .....	5
IV. Sociální percepce (vnímání) (30.10.) .....	6
V. Vztah učitel x žák (13.11.) .....	7
VI. Nástup dítěte do školy (20.11.) .....	8
VII. Období po nástupu do školy (27.11.) .....	9
VIII. Vztah učitel x žák (4.12.) .....	11
IX. Děti/dospívající staršího školního věku (11.12.) .....	12
X. Školní třída jako sociální skupina (18.12.) .....	14

### I. Vývoj

- **fylogenetický:** sleduje vývoj psychicky a NS od nejprimitivnějších organismů až po lidskou psychiku
- **antropogenetický:** sleduje vývoj člověka jakožto kulturní a sociální bytost
- **ontogenický:** začíná od početí, končí smrtí
- **biodromální:** jednotlivé etapy vývoje mají svou zákonitost  
aktuální etapa je v kontextu vývoje, závisí na ostatních etapách

### Metody sledování vývoje

- > **longitudinální** = podélný přístup
  - dlouhodobé sledování jedince
  - úskalí: trvá dlouho, platné jen pro zkoumanou populaci
- > **příčná** – okamžité výsledky
  - homogenita skupin: musí být stejná kritéria
  - věk, pohlaví, sociální prostředí, vzdělání, náboženství
- > **podélně průřezová** – kratší doba sledování, výsledky se nesrovnávají jen mezi sebou, ale i navzájem mezi skupinami
- > **anamnéza** = retrospektivní výzkum
  - zkoumají se faktory, které již měly na jedince vliv
- > **katamnéza** = prospektivní výzkum
  - jedinec sledován nepřímo dle informací

## VÝVOJ

= sled změn, které jsou zákonité, postupné, jsou ve smyslu zlepšení, nárůstu, jsou nevratné

- změny ve sféře: biologické, sociální, tělesné a psychické
- *koalitační změny*: výslovnost, gramatická správnost
- *kvantitační změny*: slovní zásoba, délka vět
- každá oblast má svou vlastní dynamiku, vývoj je plynulý i skokový
- variabilita: každé dítě má individuální vývoj, mezi normalitou a patologií
- interindividuální vývoj = jedinci se navzájem liší

vývojové trendy:

- akcelerovaný vývoj
- konkávní vývoj – zrychlení a zpomalení
- konvexní vývoj – zpomalení a zrychlení
- retardovaný vývoj – nevratné opoždění
- odlišný vývoj, např.: autismus
- konstantní vývoj

vývojové úkoly:

- každé období má své úkoly, svůj smysl
- *senzitivita*: jedinec má příležitost pro rozvoj, závisí na rozvoji vztahu matka (otec) – dítě v kojeneckém období
- mezi jednotlivými etapami je určité napětí:  
batolecí věk: 1. dětský vzdor  
puberta : 2. dětský vzdor

## II. Činitelé ovlivňující vývoj (16.10. + 6.11.)

vývoj ovlivňují činitelé:

### 1. Biologické vlivy

dědičnost (genotyp - 1/2 od otce, 1/2 od matky – jen některé se uplatní → fenotyp)

- konstituční typ (somatotyp)
- dozrávání CNS – vlastnosti CNS (temperament, pozornost)
- hormonální vlivy
- při nástupu do školy musí být dítě biologicky 'dovyvinuté'

### 2. Vliv prostředí

přírodní prostředí (není rozhodující, ale vliv má)

- makrovlivy společenské (doba, stát, politika, ekonomika, kultura)

- mezoprostředí (region, město – vesnice)
- mikrovlivy (užší: rodina, širší: vrstevníci, škola, parta..)

### **3. Aktivita jedince**

vzdělání, zájmy, vztahy

**temperament** - rozlišení chování

- rozdílnost v prožívání (zaměření dovnitř x ven)

soc. Dědičnost = ovlivnění jedince společenskými vlivy

vývoj mozku v prenatálním období: stejný, ale pak rozdíl: u mužů – vliv testosteronu, dívky jinak

čára života: lidé mají svobodnou vůli, mohou život ovlivnit (radost, perspektiva, větší pocit naplnění, řízení svého života)

krize – výzva, má smysl, říká něco o nás samých

a) extrapunitivní člověk – přičítá vše, co se děje vnějším okolnostem

b) intrapunitivní člověk – příčiny hledá u sebe

člověk – má mít tyto názory v normě – něco nezměníme, ale co změnit můžeme, o to se máme starat, neměli bychom být jen úspěšní, ale i spokojení

### **Periodizace duševního vývoje**

- 1) prenatální období (před narozením)
- 2) perinatální o. (kolem porodu)
- 3) novorozenecké o. (1 měsíc)
- 4) kojenecké o. (do 1 roku)
- 5) batolecí o. (1-3 r.)
- 6) předškolní věk (3-6 let)
- 7) mladší školní věk (6-10/11 let)
- 8) střední školní věk (10/11-14/16 let)
- 9) starší školní věk (15-20 let)
- 10) dospělost (raná: 20-30, střední: 30-45, pozdní: 46-60)
- 11) stáří (časná: 60-70, pozdní 70 a výše)

**Freud** (psychoanalýza) + váha biologických faktorů – interakce s prostředím

studie: *Psychosociální vývoj* – ovlivnění vývoje společnosti

**Erikson:** 8 vývojových období: úkolů

myšlenka konfliktu ve vývojových fázích – pozitivní dopad krize (má smysl), už jen řešením problému se člověk posouvá dále

díla: *Dítě a společnost, Osm věků člověka*

#### **1. Období**

= důvěra proti základní nedůvěře

## *Psychologie dítěte školního věku*

- od prenatálního období do kojení
- vývojová úkol: vytvoření pozitivního vztahu se světem, svět – pocit bezpečí, vnímání světa jako prostředí, kam patřím → důvěra v sebe sama, k ostatním
- posílení pocitu důvěry: rodina – důležitá role matky = kontakt dítěte se světem
- matka – vztah se navazuje postupně, krize: 6.+7. měsíc – dítě se mění, bojí se ztráty mateřského objektu (je 'samo') → dítě se váže na matku, vyžaduje ji, není dobré ale dítě nechat křičet, záhy tento vztah opustí (samo se k tomu rozhodne)
- problémy: odložené děti – nutno rychle se dostat do náhradní péče, po třetím roce už dítě začíná mít 'navždy' nedůvěřivý vztah k rodičům
- 'rezilience' = navždy nedůvěřivý vztah k rodičům

### **2. Období**

= autonomie proti zahanbení a pochybnosti

- od kojení do batolícího období
- uvědomování si sebe sama, své osobnosti, nezávislosti, snaha vzít si svůj osud do vlastních rukou
- po rozumové stránce je však dítě nevyzrálé, říká pořád : já sám x nebezpečí: dítě nemá racionální kontroly
- rodiče musí velmi citlivě reagovat na dětské potřeby, ale dát si pozor na hranice
- 'období vzdoru', 'první krize identity'
- Prokopová: 'Malý tyran', 'Děti jsou hosté, kteří zde hledají cestu'

### **3. Období**

= iniciativa proti vině

- předškolní věk
- začíná socializace dítěte, na úrovni mimo rodinu, 'sekundární socializace'
- dítě je iniciativní v poznávání světa, motoricky a rozumově vyspělejší
- živé děti, rozvoj poslušnosti, morálky, dodržování pravidel, odměny a trestu, hodnocení
- dítě chce být dobré, poslušné, dobře přijmuté

### **4. Období**

= období snaživosti protiméněcennosti

- mladší školní věk (6 – 10/11 let)
- děti se snaží být hodně snaživé, sebepojetí, sebevědomí
- škola: dítě se musí socializovat (podněty pro další vývoj), vstup do 'světa dospělých' – dítě má určitou povinnost
- když má dítě okolo sebe více dospělých, má jiné vzory a autority, což je pozitivní
- moment výkonu' – problém u dětí, které nejsou schopny dosáhnout dobré úpěšnosti → komplex
- metoda sociálního zrcadla – ztotožňování se s hodnocením dospělých

- nyní odklad: až u 30% dětí

### **5. Období**

= prepuberta

- Střední školní věk (10/11-14/16 let)
- příprava na vývojové změny
- morální vývoj
- kritický pohled, ztráta přijímání bezbřehé autority
- proměna v sociálních vztazích
- děti se dělí na chlapce a dívky (v kolektivu)

### **6. Období**

= puberta, pubescence, adolescence

- starší školní věk (15-20 let)
- různá typologie (někteří autoři berou pubertu jako součást adolescence)
- vývoj: biologický, psychologický, sociologický
- rozvoj abstraktního myšlení
- psychol-soc úkol: „Identita proti zmatení rolí“ (Erikson) – začátek hledání svého místa ve společnosti, přemýšlení o svých rolích
- dospívající vyhledává možnosti osamostatnění se od rodičů x rozpory s dospělými (krize rodičovské autority)

### **7. Období**

= dospělost:

a) *časná (20-30 let)*

- nástup do zaměstnání (koresponduje s dosaženým vzděláním)

Holland: typologie člověka ve vztahu k profesi, např:

- intelektuální typ (zaměstnání – poznávání)  
př.: učitelství, věda, žurnalistika
- sociální typ (práce nás naplňuje)  
př.: lékař, psycholog, sociální pracovník
- praktický typ (radost z produktů práce)  
př.: zedník, truhlář
- ekonomický typ
- estetický typ (hledání uměleckého vyjádření)
- náboženský/idealistický typ (potřeba souladu, harmonie)
- rychlý vzestup
- sociální kontakt v profesi
- finanční nezávislost
- odpovědnost za sebe, za svůj výkon, rozhodování ve vztahu k druhým (partnerství)

„Intimita proti izolaci“ - člověk se často vzdá právě nalezené identity pro druhého

- partnerství, děti
- vstup do manželství posunut

b) střední dospělost (30-45 let)

- tzv. generalitativa – předávání, zapojení do společnosti, člověk přispívá k fungování společnosti
- plný výkon: zaměstnání, partnerství, rodina
- první bilancování – co se mi povedlo?
- První krize v manželství (ochota řešit vztahy – každý únik nás negativně poškozuje)
- často nutno navštívit: manželské poradny (placeny státem), psychologické kliniky, vysokoškolská poradna
- rodičovství / produktivita → starání se od dětí, výchova, péče, předávání zkušeností
- děti: naplnění života, po jejich narození velmi rychle měníme názory, postoje na okolí, svět
  - vize nebýt ve stáří sám
  - nový impuls k našemu dalšímu rozvoji
  - nová radost, trávení volného času, vnímám svou identitu, ale skrze dítě
  - partnerství samotné (dítě jako vazba mezi partnery)

c) pozdní dospělost (46-60 let)

- generativita i zde, ale první náznaky, že život dosáhl vrcholu a bude se měnit
- první známky přicházejícího stáří
- rodina – 'odchod dětí z hnízda'
- pocit uzavírajících se dveří (i ve vztahu k partnerství)
- působí jako: výzva x apatie, rezignace

### III. Problematika socializace (23.10.)

- vývojově psychologická (ve vývoji) i soc.psychol. (začleňování)
- proces, kterým jedinec do prostředí vrůstá
- člověk na něj reaguje od dětství, probíhá celý život
- Hellus: „Výsledkem socializace je naše osobnost“

#### Získáváme:

- jazyk, komunikace
- přebírání vzorců chování – děti se učí, jak být 'chlapečkem' či 'holčičkou', vzor dospělých, role partnerství (vzor mého otce)
- hodnocení vnímání jevů – co je dobré x špatné, vnímání času a prostoru /jak daleko stát při komunikaci, co je to přesnost – kulturní rozdíly)
- socializace je velmi závislá na **kultuře**

Forma soc: **Sociální učení** – není řízeno. Učení ze sociálních situací a reakcí na prostředí

mechanismy: *nápodoba chování*

*identifikace* – vzor už i v postojích, názorech (postoj k ženám dle otce...)

pozor: kluk ve třídě je výstředně oblečený – nápodoba či identifikace?!

*observační učení* – pozorujeme chování druhých (za co je spolužák

odměňován)

*sociální posilování* – odměna či trest

- málo času na dítě neznamena, že potřebuje přednášku o chování, ale trávit s ním více času, neboť se učí nápodobou

### **Socializační prostředí:**

- **rodina**

- primární, co rodina do dítěte vloží, už v něm v nějaké formě přetrvává
- rámec nám slouží jako základní měřítko, těžko se pak mění
- řeč, hodnoty, normy

- **škola**

- sekundární, především pro život pracovní, člověk se učí chápat sám sebe jako součást širokého společenství
- poznatky povznáší na širší úroveň (to co se oceňuje doma se oceňuje i ve společnosti)
- role žáka: přijímán dle toho, jak se vyrovnává s tímto úkolem, jak práci vykoná v porovnání

- **vrstevníci**

- jsou ve škole, věkový rozdíl dítě nevnímá
  - učí se od nich jiným sociálním dovednostem než v rodině
- poprvé možnost prosadit se svými kvalitami

## **IV. Sociální percepce (vnímání) (30.10.)**

- promítání soc. Jevů (soc. Podněty) → z okolí si něco 'vytahuju' a soustředím se na to, např.: Romové jsou citlivější na kontext než na obsah

= *proces, kterým vnímáme lidi kolem nás + vytváříme si určitou představu, co ti lidé/situace jsou*

- nevšímáme si pouze fyzik. Podnětů, je tu i interakce
- z útržků se svým zkušeností si vytváříme schéma, např.: pankáči = nebezpečí
- dostanu-li se s někým do kontaktu, chci ho poznat (všímám si znaků, které vykazuje, dosazuji si své schéma)

### **Schémata (subjektivní):**

- role (studenta, učitele..) - očekávání určitého typu chování
- profesí – někdy se se schématem role překrývá
- vlastního já – jací jsme, jak na ostatní působíme – díky tomuto můžu interpretovat chování druhých ke mně,
- důležité první setkání s člověkem – mám nedostatek informací – odvozují ze schémat

- první dojem: schéma organizuje naše chování, důležité je nemít předsudky

### Chyby v sociální percepci

- chybné přiřazování schémat, upřednostňujeme vlastnosti na ostatních, které lépe zapadají do našich schémat (kognitivní disonance)
- všímáme si odlišných věcí
- „*Halo efekt*“ - první dojem – zabarvuje, mění to, co vnímáme, vidíme
- „*Implicitní teorie osobnosti*“ - dávání dohromady řetězců (vzdělání = chytrý = má vkus = je spolehlivý = je vytrvalý)
- „*Působení kontrastu*“ - porovnávání v 1 prostředí více lidí (školní třída), např.: chytrý zedník v hospodě – bude nám vzhledem k prostředí připadat geniální
- „*Projekce*“ - tendence promítání ostatních vlastností, které máme sami – rozčiluju se nad tím, co sama dělám

### Postoje

= typ psych. jevů, hodnotící vztah k nějakému předmětu

- vztah (já + předmět) – hodnocení

- názor

- předmět postoje

ze vztahu k předmětu vychází reakce

= získaná dispozice chovat se určitým způsobem v určitém případě

= přetrvalá, získaná dispozice

- předmět = fyz. předmět, myšlenka, ideologie, věci existující či neexistující

- postoj SUBJEKTIVNÍ

- postoje jsou naučené, vznik už v dětství

### Utváření postojů

- v průběhu celého života, nejvíce získáváme při první socializaci (socializace), další vliv:

škola, vrstevníci

- působení médií (puberta, silné ovlivnění), pro starší generaci – noviny, TV

Postoje nám zjednodušují život -chrání naše sebehodnocení

- sociálně-adaptační postoje

- Postoj: 1. afektivní sl. - ovlivňuje poznávací složku postoje = kognitivní

- hodnotící

2. emocionální složka

3. hodnotící složka

- chování – ovlivněno hodnotící složkou, nejzranitelnější – chovám se tak, jak mi okolí dovolí



## V. Vztah učitel x žák (13.11.)

Předsudky = silně emotivně nabitě postoje, které určují naše chování k určitým skupinám

- k celé skupině = *stereotyp* (viz rasistický stereotyp)
  - ovlivňují vztah učitel x žák
- **autostereotyp** – vztahující se na naši skupinu
- **heterostereotyp** – vztahujeme my na ostatní či ostatní na nás
- pokud jsou skupiny v menšině, přijímají ty stereotypy, které jim přisuzují ostatní, př. Romové – učitel s nimi moc nepracuje („Nemá to cenu“) - heterostereotyp se přesune v autostereotyp a Romové to začnou brát za sobě vlastní a podávají horší výsledky

### Vztah učitel x žák

- sociální vztah dvou lidí, kteří jsou v interakci
- vztah dialogický (závisí na obou stranách)

Determinanty:

- **instituce školy** (automaticky dáno hierarchické uspořádání)
  - učitel: autorita, žáka přijímá podmíněně = podmíněno jeho chováním a výsledky
  - zcela jasně vymezené limity, pokud je přesáhne – přestane vztah učitel x žák
  - užitečné – interakce je cílená
  - určují obsah, cíl
- **učitel**
  - působí (de)motivačně
  - ovlivňuje sociální klima
- **komunikační styl učitele**
  - chyba: snaha se svým chováním přiblížit žákům

### Percepčně-postojová orientace

- učitel si ke každému žákovi vytváří speciální vztahujeme
- mentální konstrukt, vztahuje se k určitému konkrétnímu žákovi

Zdroje:

- **sociální percepce**
  - jaký žák vyvolává dojem, na základě toho v sobě učitel vyvolává očekávání ('s kým se mi bude dobře pracovat') – typizování, nálepkování

- nemusí odpovídat žakovým schopnostem
- **osobnost učitele**
  - určité osobní preference (co mám rád)
  - naše vlastní historie a zkušenosti
- **učitelovo pojetí školy** (za co se on sám považuje)

Rizika: Dětský vzhled (velmi poutá), Nošení brýlí (=inteligentní, vzorný),  
Výslovnost, Zdvořilost, Oblečení, žák často dovede klamat chováním

## VI. Nástup dítěte do školy (20.11.)

**nástup** = zda je dítě do školy:

- **zralé** (biologický, vnitřní faktor)
  - fyziologicky vyspělé (test: rukou si dosáhne na druhé ucho – mění se proporce těla)
  - výškový parametr (průměr – 120 cm, váha – 20 kg)
  - dozrávání CNS (pozornost, paměť)
- **připravené** (učení, podněcování)

### Problémové děti – složky vyspělosti:

a) **pracovní zralost** – kapacita pozornosti, schopnost spolupracovat, plnit úkoly  
- pokud není, dítě není zaostalé, ale jen stále hravé

### b) **rozumová zralost**

- řečová vyspělost – srozumitelnost, bez vad, lze ovlivňovat do 7.roku
- jazyková vyspělost (systém) – slovník, skladba vět, gramatická správnost (správné užití: rod, skloňování, časování, množné číslo)
- rozumové schopnosti – inteligence (třídít, přemýšlet, konkrétní myšlení – Piaget) – zjistíme jedině testem

detail, - vnímání, percepční zralost – přeměna kvality, zaměření na  
diferenciované vnímání, zrakové vnímání,  
sluchové vnímání

- všeobecná orientovanost – pomáhá mateřská škola
  - schopnost odloučení, zapojení do skupiny, pracovat pod vedením dospělého
  - osobnost dítěte (temperament) – problémy: zvýšená melancholie (úzkostnost), emotivita

### Typy problémových dětí:

- *s pozvolnějším vývojem* – dítě většinou časem dožene
- *s nerovnoměrným vývojem* – dyspraktické, některá složka dělá problémy, poruchy

řeči...

- s opožděným vývojem – nižší rozumové schopnosti
- snížené sociokulturní prostředí, minority....

### Posuzování zralosti:

- rodič – spíše chtějí odklad
- učitelka v MŠ (má srovnání)
- škola – při zápisu
- lékař, logoped – tělesná zralost

**rozhoduje: ředitel školy**, kam je dítě zapsáno, rodiče podají žádost o odklad, ta je projednána a musí být doporučena **školským systémem (psych.vyšetření) + praktickým lékařem (nově)**

- více odkladů mají chlapci
- rozhoduje i měsíc narození (nástup – narození do 31.8., narození 1.9.-31.12. - odklad), odklady: 25% dětí
- zralost je důležitá k úspěšnosti, pokud je dítě nezralé, nezvládá požadavky, dostává spoustu úkolů navíc a musí více studovat, je ale více vyčerpané, a tím pádem zpětně nemůže ve škole zvládat všechny požadavky, může začít být hodně nemocné, mít strach ze školy či být agresivní
- snášení zátěže je různé: může vzniknout až fobie, negativní sebepojetí, komplex méněcennosti, pozadí je nejčastěji ve škole

sociální připravenost: být dobrý = přijmout dítě do kolektivu, čím se dítě na prvním stupni lépe učí, tím více je přijato

## VII. Období po nástupu do školy (27.11.)

- mladší školní věk

### Vývojové úkoly:

#### Význam školy

→ *vývojová výzva*, kterou se dítě ve svém vývoji může posouvat dál

→ *výzva k socializaci* – 1. výzva v rodině

2. výzva ve škole – nedá se ničím nahradit

- pokud dítě zůstane o 1 rok déle doma (i když už by na školu mělo), je potom v budoucnu bržděno v motivaci učení se, nemá potřebnou zátěž

→ *stejná příležitost pro všechny*

- dítě potřebuje nějakou vývojovou laťku (rozvoj myšlení, dovedností, sociální oblasti)

(hyperlexie = schopnost číst před 4. rokem, výskyt. 5%)

#### Dílčí oblasti vývoje

- **motorický vývoj**: plynulé změny – kvalitativní (Vývojové skoky) x kvantitativní →

zvyšuje se pomalu koordinace těla

- **pohyblivost dítěte** – dítě potřebuje velmi mnoho pohybu, ale dítě se už také dokáže soustředit na vyučování, v klidu sedět
- problém v pohyblivosti – Dyspraxie (opožděný motorický vývoj) – problém v koordinaci, přesnosti pohybu, velmi se promítá do tělocviku
- pohyb: přirozená aktivita, odreagování se od únavy
- učitelé sami využívají pohyb pro součást výuky (učení se prostřednictvím pohybu), dítě by nemělo být příliš zatěžováno domácí přípravou (aby mělo čas na hry), je dobré, aby dítě mělo nějaký kroužek a netrávilo většinu času u počítače
- první 3 ročníky: **rozvoj jemné motoriky** (skrze psaní)
- dysgrafie (méně závažná) – může být z častého psaní na PC, je důležité překlenout první obtížné roky
  - = problém se zapamatováním tvarů písmem, déle si je osvojuje a zapomíná
  - = problém v motorice (špatně drží tužku..)

### Kognitivní aspekty vývoje

#### • **vývoj řeči**

- ještě tolerovány malé odchylky ve výslovnosti, řeč a jazyk důležitým předpokladem pro úspěšnost ve škole
- děti ze soc. Znevýhodněných prostředí jsou na tom hůře
- rozvoj řeči souvisí i s myšlením
- rozdíl dívky (zpočátku lepší) x chlapci
- učení by mělo mít názorný charakter /když to dítě nepochopí řečí, mělo by to vidět) → spoustu poznatků budujeme přes řeš (zpřesnění a chápání pojmů)
- slovní zásoba než jde do školy: aktivní slovník: 6 000 – 10 000 slov

#### – **rozvoj pozornosti**

- aktivní parametr rozvoje /záměrná pozornost: vyučování)

#### – **představivost**

- velká, živá

- eidetismus = velmi živé představy (postupně vymizí, u někoho přetrvá, např.: umělci)

#### – **smyslové vnímání**

- také skrze čtení, psaní, počítání
- předpoklad: analyticko-syntetické vnímání (z celku rozčlenit detaily a jejich analýza)
- problémy: dyslexie, dysgrafie

#### – **vývoj myšlení**

Piaget: etapa konkrétních operací

- schopnost řešit problémové situace vázané na takové 'vzorky' situací
  - později vývoj abstrakce
  - konkrétní operace: A implikuje B, B implikuje C → A implikuje C
  - „princip identity“ - 1 sklenice vysoká a 1 nízká s korálky, je jich tam stejně, dítě si zvolí ale vysokou
  - „princip reverzibility“ - zvrtnosti (důležité násobení, sčítání...)
  - „zahrnutí prvků do jedné třídy“ - uchopení celku
  - důležité pro matematiku
- je realistické – v předškolním věku má velký vliv fantazie (nepřesné hranice mezi tím co je a není skutečné), školní věk: odklon od fantazie, více reality, zprvu je trochu naivní

- **vývoj sociální**

- nesmírně důležitý

→ vztah k autoritě (1.stupeň velmi výrazný), velké ztotožnění se s nároky učitele, útlum ve 4.+5. třídě

→ rozvoj vztahů k vrstevníkům /komunikace, spolupráce)

- třída jako sociální skupina – spíše jako neformální skupina

- dítě s nějakou nápadností má zvláštní postavení – opovrhování dětí, které jsou jiné, na druhém stupni se to ale obrací – odlišnost = vítaná

→ morálka (autonomní)

### **VIII. Vztah učitel x žák (4.12.)**

- sociální vztah – dialogický

- rozvíjí se ve škole, učitel je **dominantní osoba**

- obsah vztahu **dán** svým způsobem **předem** – určuje škola

- *fce výchovného poradce*: role se mění, z dominantního učitele přechází na roli partnerství, problém střídání rolí, musí si získat důvěru žáků

**Vztah determinuje:**

- Strana učitele:

- **osobnost učitele** – mj. I vlastní zkušenosti se školou

- **postoj k profesi** – poslání x povolání?

- **Učitelovo pojetí žáka** – partner x tupec?...dilema: unesu, že moji žáci budu chytřejší než já a budu jim tedy dávat vše, co mám, nebo chci být navždy ten chytřejší?

→ Strana žáka

- **věk** – 1. stupeň – učitel se stává autoritou, je dokonce před rodiči

2. stupeň – zpochybňování všeho

3. stupeň – nedá si žák už vše vnutit

- **osobní historie**
- **vlastnosti**
- **sociální zázemí** – 'kulturní kapitál' – vztah k vědomostem, poznávání
  - můžeme vstítit: metakognitivní dovednosti = schopnost naučit se učit
  - pozitivní vztah k poznávání = chtít se něco dozvědět
  - poznávání: nové vědomosti → gymnázia
  - praktičnost pro život → učiliště
- **sociální skupina ve třídě** – když žák opustí autoritu rodičů a učitele, opírá se o své vrstevníky

### **Funkce vztahu:**

#### a) pedagogicko-psychologicky:

- rozvoj osobnosti
- kontrola žáka
- předávání vědomostí – rozvoj spíše procesů, než konkrétních dovedností a znalostí
- vést žáka k sebeřízení, sebehodnocení

#### b) sociálně-psychologicky:

- socializace žáka
- identifikační vzor
- sociální klima

### **Percepčně-postojová orientace (Helus)**

- postoj k pojetí žáka, vytvoří se kognitivní i emocionální vazba k přístupu žáka
- obraz, který je vytvořen
- souvisí s typizováním žáků – výkonné schéma – zjednodušená orientace (když si myslím, že všichni kluci se učí špatně, nemusím se namáhat pracovat s každým zvlášť), očekávání, interpretace
- je to subjektivní schéma

být otevřen k vnímání žáka jinak

## **IX. Děti/dospívající staršího školního věku (11.12.)**

- nejvíce problematická skupina
- pubescence – *prepuberta* (konec ml. školního věku)  
- *puberta* (střední školní věk)

adolescence – starší školní věk (x u různých autorů různé vymezení)

= dospívání, které trvá poměrně dlouho (10,12 let), považuje se za samostatné období (člověk už není ani dítě, ani dospělý)

- změny velmi rychlé, sociální role (očekávání dospělých) velmi plné (na něco jsem velká, na něco ještě malá)

Vývojový úkol: „Identita proti zmatení rolí“

*identita* = přirození proces umožněný vývojem

## Psychologie dítěte školního věku

- nalezení sebe sama, kladné přijetí – Kdo jsem?
- Vznik abstraktního smýšlení (spravedlnost, čestnost..)

*zmatení rolí* = odklon od dospělých, je pro mě důležitá vrstevnická skupina, hledám místa, role, referenční skupinu

- Jak splňuji svou 'pohlavní roli'? - Jaká jsem dívka?

Profesní role – Kam směřuji?

### > **Sociální vývoj**

- dramatické změny – 4.-6. třída (prepuberta)
- vyhranění vztahu ke svému pohlaví

#### 1. 'Izosexuální' skupinová fáze

- osvojování si role v pohlaví, jakou roli mám v holčičím kolektivu?

#### 2. 'Izosexuální' individuální fáze

- 6.+7. třída
- počátek přátelských vztahů s jedinci téhož pohlaví
- ten, ke komu se vztahuji, mi rozumí, díky němu můžu vidět sebe sama
- příprava pro vznik vztahů k druhému pohlaví
- ztráta přátelství – velmi dramatická

#### 3. Přejídná etapa (7. třída)

- zájem o druhé pohlaví, koketování
- vztahy nejsou trvalé

#### 4. 'Polygamní' etapa (heterosexuální)

- není důležité vztah naplnit, ale získat, pak spolu ti dva chodí například 2 dny
- k randění dochází většinou uvnitř třídy, otázky pro mě – Obstála jsem ve své roli? (Jsem atraktivní?)
- atraktivita u holek = jsou hezké, u kluků = jsou silní
- jedinci se učí: na čem vztahy budovat  
zpráva o jedinci samém

#### 5. Heterosexuální období (monogamní)

Kam patřím? Ke komu se vztahuji? Co mi ostatní dávají?

- budování sounáležitosti ve skupině (podobná mluva, oblékání)
- třídy A a B spolu velmi soupeří (pozor na přeřazování dětí v 7. třídě!)
- důležité je třídu poznat, poznat vůdčí jedince
  - dítě si může ve skupině kompenzovat nevydařené vztahy z rodiny x podaří-li se mi začlenit outsidera do kolektivu, moc mu tím nepomůžu
  - odklon od rodičů a učitelské autority

## *Psychologie dítěte školního věku*

- x dospívání vždy nemusí znamenat konflikt (jedinec se může hádat, ale nerevoltuje, rodiče by neměli dítěti 'přistříhovat křídla', ale učit ho samostatnosti)
- Učitel na druhém stupni by měl být osobnost, měl by přijímat, že děti nemohou být ve všem dobré
- zlobení ve třídě je normální, mohla bych si přes to zmapovat silné osobnosti a jít na třídu přes ně
- > **Morální vývoj (Kohlberg)**
- Předkonvenční morálka – od předškolního věku
- dítě se ještě nemůže chovat podle pravidel, ale podle systému odměn a trestů – co mi to přinese?
  - Konvenční úroveň
  - zvnitřnění morálních principů - vnitřní přesvědčení, že se to tak má
    - morálka 'hodného dítěte'
- Postkonvenční úroveň
- diferenciované vnímání požadavků na chování
- cítím, že se jinak chovám doma x ve škole
- musí dojít k přijetí
- > **Kognitivní vývoj (Piaget)**
- rozvoj myšlení o myšlení, abstraktní
- nejvyšší úroveň schopností řešit problémy (myslet si něco o myšlení)
- užívání abstraktních pojmů při vyjadřování, hledání různých řešení
- > **Biologické změny**
- dostudovat rozlišení etap, hormonální činnost (emotivita, zvládání stresových situací)
- > **Vývojové problémy**
- adaptační problematika (jiní učitelé, nové předměty)
- problémy v chování, například pohlavní identity (například problémy u homosexuálů)
- mentální poruchy (anorexie- problém srovnat se se svou rolí muže/ženy)
- rozvoj duševních poruch (schizofrenie)
- sociální patologie skupin (šikana)
- generační konflikty

## **X. Školní třída jako sociální skupina (18.12.)**

- **malá školní skupina** – většinou vymezována do 25 lidí



## Psychologie dítěte školního věku

- = společenství lidí, kteří mají mezi sebou vytvořené vazby a jsou něčím provázání (např. soc. skupinou nejsou cestující v tramvaji)
- je to určitá organizovaná jednotka

### 1. stupeň

- skupina v pravém slova smyslu tu ještě vytvořena není (vztahy jsou spíše náhodné, pomíjivé, členem je i učitel, který do skupiny v podstatě nepatří)

### 2. + 3. stupeň

- skupina zde už existuje
- třídění dle různých kritérií:

#### **a) podle vzniku skupiny:**

- formální – vznik nezávislý na členech, vytvořena za nějakým účelem, může existovat dříve, než se jedinci setkají
  - když existuje dlouho, začínají se tvořit vztahy, jako v neformální skupině

- školní třída je formální skupina (širší)

- neformální – spontánní vznik nějaké instituce z vůle členů
  - vztahy vřelejší, ohraničení není tolik zřetelné
  - může se hodně lišit od formální

- měřením skupin se zabývá **sociometrie**

- rozporuplný postoj učitele – chová se ke třídě jako ke skupině formální, ale může být i neformální

#### **b) podle významu pro člena skupiny:**

- primární – rodina, pro nás nejdůležitější
- sekundární

#### **c) další dělení (pro školu nejvýznamnější):**

- skupiny členské
- skupiny referenční
- + skupiny pracovní, výchovné...

### Malá sociální skupina:

- mezi lidmi intenzivnější vztahy, něco si o sobě myslí, něco k sobě cítí, vzájemná interakce
- problém: ve formální skupině se členové nemusí mít rádi, ale je problematické z této skupiny vystoupit
- interakce = vyjádření vztahů, utváření vztahů
- tendence hierarchizovat vztahy (vytvářet podskupiny)
- malá sociální skupina má minimálně 1 společný cíl (společné aktivity = dosažení tohoto cíle)

Meziosobně interakční skupiny

- scházení se za účelem popovídání si (=babince=o)
- cíl: lidé si projevují zájem o své problémy
- členové se se skupinou identifikují
  
- **normy** = pravidla chování, která skupina sdílí (soc. Role – vůdce, outsider...)
- **normativní očekávání** = explicitní: školní řád
- **normativní tlak**: někdo něco musí udělat